

tradycje wschodniopruskiego uniwersytetu. Kontrowersje mogą budzić uwagi redaktora tomu, H. Rothego, np. nt. roli i znaczenia uniwersytetu królewieckiego w historii Polski i Rosji, m.in. pogląd, że uczelnia ta znacznie przyczyniła się do stworzenia nowoczesnej Polski w erze nowożytnej (s. 21). Nie brak też odniesień do współczesności, kiedy autor w zawołowany sposób nawiązuje do idei osiedlenia obywateli Federacji Rosyjskiej pochodzenia niemieckiego, wyrażając nadzieję, że rejon ten może odzyskać wielokulturowy charakter... poprzez przywrócenie rangi językowi niemieckiemu.

Na tom składa się 5 artykułów poświęconych najważniejszym momentom w dziejach Albertiny, tj. genezie i początkom Uniwersytetu (I. Gundermann), teorii Immanuela Kanta o tzw. prawie państwa (R. Breil), utworzeniu nowoczesnej szkoły fizyki teoretycznej (M. Folkerts), działalności Josefa Nadlera (H.-B. Harder), dziejach fakultetu nauk ekonomicznych w I. poł. XX w. (F. Richter) oraz historii uczelni w okresie Republiki Weimarskiej i III Rzeszy (G. Brausch). Zabrakło natomiast w książce próby podsumowania znaczenia uniwersytetu dla dziejów Niemiec, co zapowiadać zdawał się tytuł publikacji.

Krzysztof Malinowski

HELMUTH VON MOLTKE (starszy): *O Polsce*. Oficyna Wydawnicza „Adiutor” Warszawa 1996, 104 ss.

W pierwszych tygodniach 1996 r. na półkach księgarskich pojawiła się kolejna pozycja z serii „Biblioteka Marsa”. Serię tę poświęconą historii wojskowości wydaje od kilku lat oficyna „Adiutor” z Warszawy. Tym razem staraniem redaktorów „Marsa” Rafała Stolarskiego oraz Grzegorza Łukomskiego udało się wydostać na światło dzienne zapomnianą, lecz istotną dla historii Polski, jak i stosunków polsko-niemieckich pracę Helmutha von Moltkego (starszego) *O Polsce*.

Helmuth von Moltke, żyjący w latach 1800-1891 pruski feldmarszałek, znany jest przede wszystkim jako szef sztabu armii pruskiej, twórca militarnych sukcesów tego państwa. To właśnie jego geniuszowi strategicznemu historycy i wojskowi przypisują zwycięstwo w pruskich wojnach z Austrią, Francją i Danią.

Praca Helmutha von Moltkego powstała jako efekt jego 3-letniego pobytu (1828-1831), ówczesnego porucznika pruskiej armii, w rejonie Śląska i Wielkopolski. Oryginalny tytuł tego studium wydanego po raz pierwszy w Berlinie w 1832 r. brzmiał: *Darstellung der innern Verhältnisse und des gesellschaftlichen Zustandes in Polen*. Obecny tytuł *O Polsce* zawdzięczamy polskiemu tłumaczeniu Gerschona Karpelesa, który przekładu tej pracy na język polski dokonał dopiero w 1882 r. doprowadzając do jej wydania w lipskim wydawnictwie F. A. Brockhaus. Do tej pory było to jedyne polskie wydanie tego tytułu. Jest to o tyle dziwne, że z pracy tej przebija duża sympatia do Polski i Polaków. Obecna publikacja jest reprintem polskiego tłumaczenia G. Karpelesa, w stosunku do którego zmieniono okładkę, według projektu R. Stolarczyka. Zmiana ta zmusza jednak do refleksji. Szkoda, że autorzy opracowania wydawanego jako reprint dokonali tej zmiany. Jest to o tyle dziwne, że jak sami podkreślają korzystali również z oryginalnego wydania niemieckiego.

Helmuth von Moltke, jak wiadomo nie posiadał wykształcenia historycznego. Jednakże to, co wydaje się w tej pracy najcenniejsze i co od pierwszych kartek książki uderza czytelnika, to duża znajomość procesów historycznych prezentowana przez autora. W zwięzły, wręcz wojskowy, a zarazem niesłychanie logiczny sposób feldmarszałek dokonał analizy dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej. Każdy element analizy jest głęboki, pozbawiony uproszczeń i sloganów. Oceny roli monarchii, przyczyn upadku znaczenia władzy królewskiej i Sejmu, szlachty, magnaterii w procesie

upadku Rzeczypospolitej są wyjątkowo trafne. Równie doskonale przedstawił rolę i znaczenie poszczególnych grup i warstw społecznych w całokształcie życia społecznego, ekonomicznego i politycznego zarówno Polski szlacheckiej, jak i rozdzielonej przez państwa zaborcze.

Wnioski, jakie zebrał autor, pozwoliły mu na skoncentrowaniu się na rzeczy – z jego punktu widzenia chyba najważniejszej – analizie przyczyn upadku Rzeczypospolitej. Tu przedstawił też swoją wizję przyczyn politycznego samounicestwienia się jednego z najpotężniejszych państw w Europie. Nie obciążona emocjami ocena roli carycy Katarzyny, króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, Sejmu Wielkiego czy też rodziny Czartoryskich w ostatnich latach Rzeczypospolitej pozwoli i obecnemu pokoleniu racjonalnie spojrzeć na okres reform przedrozbiorowych.

W końcowej części pracy autor przedstawił stały element polskiej historii – nadzieje Polaków na odzyskanie niepodległości pokładane we Francji. Jakże prawdziwa jest zwiędła ocena racjonalności tych planów związanych z Napoleonem Bonaparte. Zdaniem Helmutha von Moltkego Cesarz Francuzów „wymagał od Polski broni, pieniędzy, ludzi i koni, a płacił jej za to... niewyraźnymi przyrzeczeniami”.

Oceniając tę pracę należy z całą mocą podkreślić, że oprócz niewątpliwych walorów poznawczych i bibliofilskich posiada ona również znaczenie propagandowe. Helmuth von Moltke był przecież twórcą koncepcji „wojny totalnej”, pruskim feldmarszałkiem, wymienianym jednym tchem wraz z Karłem von Clausewitzem i Augustem von Gneisenau w gronie imperialistów pruskich o wyraźnym antypolskim nastawieniu. Tymczasem z książki tej przebija wręcz życzliwość dla Polski i Polaków. Nie wdając się w zbędne dywagacje na temat ewentualnych ewolucji poglądów 28-letniego młodego oficera należy jednak podkreślić, że jest to jedna z nielicznych prac niemieckich wojskowych, w której pisze się o Polsce w sposób życzliwy. Swoistą wymowę ma więc też fakt, że feldmarszałek Helmuth von Moltke spoczywa w Krzyżowej – miejscu symbolicznego pojednania polsko-niemieckiego.

Piotr Mickiewicz

ROLA NOWYCH NIEMIEC NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Praca zbiorowa
pod red. Zbigniewa Mazura

Ark. wyd. 22,5, 302 ss.

Autorzy podjęli próbę określenia kształtu polityki zagranicznej Niemiec po zjednoczeniu. Książka obejmuje okres pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych i prezentuje starania Niemiec o wypracowanie polityki adekwatnej do ich własnego potencjału, jak i zmian następujących w układzie sił europejskich. Kształt polityki zagranicznej Niemiec ma dalekosiężny wpływ na losy bliższych i dalszych sąsiadów, na tempo i kierunek przekształceń atlantyckich i europejskich konstrukcji militarnych, politycznych i gospodarczych. Polityka ta nosi wiele znamion przejściowości, choć oczywiście nie wiadomo, jak trwale mogą się okazać właśnie stany powszechnie uważane za przejściowe. Podstawowym celem autorów było wskazanie na nowe kierunki i formy działania zjednoczonego państwa niemieckiego.

Praca została podzielona na trzy części, odpowiednio do trzech scen, na jakich można rozpisać międzynarodową rolę Niemiec. W pierwszej pokazano światowe zainteresowania Niemiec, w drugiej – politykę atlantycką i zachodnioeuropejską, w trzeciej – działalność wobec krajów wschodnio- i środkowoeuropejskich.

Autorzy mają nadzieję, że zgromadzony materiał faktograficzny oraz niektóre przynajmniej sugestie interpretacyjne ułatwią nie tylko zrozumienie wydarzeń, które rozegrały się w latach 1990 - 1994, ale i orientację w bieżącej polityce niemieckiej.

DO NABYCIA:

- w księgarniach naukowych
- w Instytucie Zachodnim, 61-772 Poznań, Stary Rynek 78/79 (także za zaliczeniem pocztowym)
- w księgarni „Pod ratuszem”, Poznań Ratuszowa 25/27 (domki budnicze)

